

SANTU ETA EUSKALDUN: M. GARIKOITS DONEA

Santu euskaldunen artean Mixel Garikoits-ek euskaldunena dalako sona eta ospea dituela esan gentzake. Gaetan Bernoville idazleak orixe esan nai izan zuela dirudi santu onen bizitza-liburuari *Un Saini Basque* izena jarri zionean. Eta ori, ez bakarrik Euskalerriko semea dalako; ez eta ere, euskaldunen artean edo Euskalerritik urbiltxo eman zuelako bere bizia; bai ordea, bere izakeran, bere arpegieran, bere gogoan, euskaldun jator baten eredu agertu zalako, eta bere euskalduntasuna bein baiño geigotan garbi aitortu zuelako ere.

Garikoits onen bizitzak arako Iparraldeko euskaldunen artean zabal dabillen esaera gogoratzen digu:

Bethi aintziña
xuxen xuxena
dabil eskualduna.

Esaera orren ispillu garbia da Garikoits-en bizitza. Beti aintzina, beti aurrera egin naia eta egin bearra da santuaren bizitzan zear ikusten doguna. Orixen zan bere agotik ateraten zitzaion esaera edo lelorik sarrikoena.

Jaiotza eta aurtzaroa

Iparraldeko Euskalerrian, Donaizti-Ibarreko errian jaio eta azia da Mixel Garikoitz. Frantziaren mendeko errietan urte aiek ez ziran

izan batere gozoak kristautentzat. Frantziako iraultzak sortutako triskantzak guztiz amaitu gabe zeuden. Urte beltzak ziran aiek, batez ere, iraultzari men egiteko ez zeuden apaizentzat. Kristau askok ez zuten onartu nai bestelako apaiz koldarren eliz-serbitzurik ere. Mixelen gurasoak, Eñaut Garikoitz eta Gaxina Etxeberrik, muga igarota, Naparroara alde egin zuten beren ezkontza bedein-katzeko. Orbaran edo Orbaizetan ezkondu omen ziran, 1796n. Urte aietan, ainbat apaizi ostatu eta gordelekua emandako etxetakoak ziran biak.

Mixel izan zuten lenengo semea, baiña apaizik ez eta, sei illabetez eukiko dute bataiatu gabe. Olakoxe giroan, bera asko oartu gabe, joan ziran aurraren leenengo urteak. Ori bai, zirt eta zartekoa izango zalako erakutsiak ematen zituen aurtzarotik bertatik asita. Bataio egunean berean erakutsi omen zuen nolakoa

Garakotxea, San Mikelen sortetxea

zeterren. Apaizak bataio-urak burutik bera ixuri zizkionean, eskualdi batez aurrak apaizak eskuan zeraman liburuari gogor eldu omen zion eta orrien bat edo beste puskatu ere bai. Amak lanak izan zituen Mixelen biurrikeri batzuk zuzentzeko. Berak iñoiz aitortu zuenez, amaren etxeko eskola izan ezpalu, gaizkile andi aterateko bidea omen zeraman.

Etxeko eta morroi-lanetan

Gurasoak, batez ere amak, lagundu zioten biurrikeriak utzi eta mutiko eme eta langilea irteten: etxeko lanetako ernea eta artzain-mutil zolia atera zitzairen. Ez zuen orretarako inoren akullu bearrik. Ez ziran Garikoitstarrak batere aberats; soro-puska batzuen eta artaldetxo baten jabe baizik ez. Etxerako irabazitxo ekarteko, morroi ere bialiko zuten semea Garrutxe aldera, Unhaso Angelura. Ango eskolan egin omen zituen lenengo ikasketak, eta beste eskola mutillen artean, edozer ikasteko buru ona erakutsi omen zuen.

Garai artako jansenismo-kutsuaren erruz, amabost urte zituen lenengoz Jauna artzera eldu zanean. Eta alako baten, apaiz izateko gogoaz sortu zaio. Gurasoak ikaratu egin dira: Nola apaiz? Nondik atera bear degu zuk apaiz-eskolak artzeko dirurik?

Baiña, luzaro gabe, bideak argitzen eta garbitzen asi zaizkie. Mitxelen gurasoak bazuten Donapaleun apaiz bat, Borda apeza adiskide andia, erlijioaren aurkako erasoaldietan, ostatuz artu eta gorde zutena. Onek artuko du Mixel bere etxean, apaizari bere zaldia zaitu eta era batera latin eta beste zer ikasi dezan, seminarioan sartu aurretik. Borda apaizak prest utzi zuen Baionako apaiz-ikastetxean sartzeko.

Eta Baionan ere bere etxearentzat zorrik gabe sartuko da. Nola? Gotzaitegian morroi artu dute (diotenez, gotzaiaren txakurrari pasealdiak emateko). An eta Airen egingo ditu Filosofiako urteak eta Teologia asi. Teologia asi berritan, Larresorora aldatu dute apaiz-eskola. Eta Larresoron, ikastetxean bertan eman diote lana; gazteagoen eskola emaille egingo du. Ikusten danez, Garikoits-i berez bezala zabaldu zitzaizkion ateak, bere lanaren ordain, apaiz izatera eltzeko. Apaiz-mailla 1923n lortuko du, 26 urte zituela.

Apaiz-lanetan

Apaiz berria Larresorotik urbilleko Kanbo errira bialdu dute eta an egingo du bere apaiz-lana 22 bi bat illabetez, erretore edo erretore ezinduaren ordezkoko. Bere arimazaletasunez, premiadunenei laguntzeko garraz, eta bere itzaldietako irakatsiez, laster

santu izena irabazi du errian eta inguruan. Talde anditan joaten omen ziran erri—inguruetatik ere, aren itza entzutera. Geroago Jesusen Biotzaren apaizen alkartea sortu bear zuenak, Kanboko egunetan sortu zuen erriartan Jesusen Biotzaren «konfraria» eta sarritako Jauna artzea suztatu ere bai, orrela erriko kristau-giroa beroagotuz.

Baiña zer zan Jesusen Biotza Garikots omentzat? Ez, ain zuzen, Margarita Maria Alacoquek zabaldu zuena eta lekurik geienetan sartuta zegoena. Garikoitsek ez du artzen Jesusek gurutzean saiets zulatutik erakusten zuen iruditik, oso goragotik baizik. Ebreotarentzako epistolatik artu zuen. Jaungoikoaren Semeak gizonen gorputza artzea erabaki zuenean Aitari esandako itzetatik: «Erreoparirik eta olako pekatuak parkatzeko oparirik ez zitzaitezun izan atsegin: Orduan esan nuen nitzaz liburuan dagoena: «Ona ni emen, Jainkoa, zure naia egiteko prest» (Ebr, 10,8).

Une orretan asita ikusi du Mitxelek Jesusen biotza, Jainkoa Aitaren goresgarri eta Gizonen alderako maitasunez, bere burua eta bizi guztia oparitzat eskaintzen. Baiña opari ori ez da or amaitzen. Jesusen bizi guztian irauten du: Belengo seaskatik, asita, Jetsemani eta Kalbarioraño eta Aldareko Sakramentuan gelditze-raño. Danean ikusten du leenengo eskintza andiaren oiartzuna eta luzagarria, Jainkoaren Semearen leenengoko *Ona ni* ori beti zerabillan gogoan eta agoan, eta *Ona ni* orrekin Jainkoaren bidean aurkitzen dituen oztopo guztiak gainditzen daki. Orixe gogortzen die gero sortuko dituen apaizen alkartekoai eta ifioiz kristau bizitzarako argitasunik eskatzen zioten serorai.

Eta Jesusen *Ona ni* orrekin batera Andre Mariarena, arako Jainkoaren Ama izango zala Aingeruak iragarri zionekoa: «Ona ni, Jaunaren mirabea».

Jesusen Biotza eta Mariaren Biotza artu zituen Garikoitsek eredu eta indargarriztat, sustagarriztat une guztietan bere biotza eta besteena Jainkoaren naia egitera beartu eta berotzeko. Argitasunok Bossuet ospetsuaren itzaldi batzuetatik atera omen zituen, Jainko Semearen Gizon egitea Elizak ospatzen duen eguneko Bossueten lau itzaldietatik.

Garikoits Betharramen

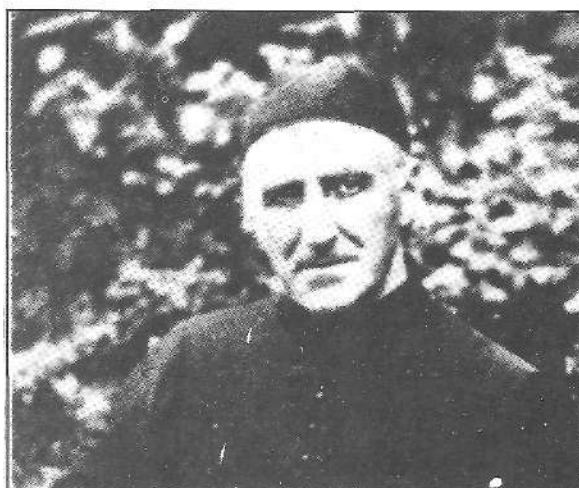
Kanboko bikario edo erretor izatea ez zitzaion luzaroko gertatu. Baionako gotzaiak 1825 Betharramera aldatu du Larresoroko apaizgaien Ikastetxea, eta arako izendatu du apaiz gaztea. An teologi-irakasle egin du eta gero bai diruzain eta nagusi ere. Betharrameko etxe orrek Garikoits bezalako baten esku gidaria bear omen zuen, ikastetxe artan otoitz-giro beroagoa eta burubide obe ta zuzenagoa ezartzeko. Gotzaiaren itzaropenak oso osoan bete zituen Garakoitzek Betharramen. Burubide ohea jarri zuen etxe artako bizitza osoan.

Baiña, berriz ere, beste aldaketa bat etorri zaio. Apaizgaien Ikastetxea Baionari aldatu du gotzaiñak, baiño Garikoits bertan utzi du ango Andra Mari Elizako arduradun egifñik, beste egikizunik gabe. Orduan kezkek sortu dira bere barruan. Jesusen Lagundian sartzeko burutasuna ere sortu zaio. Bertara ekarri du Leblanc aita jesuita, ain zuzen, gogo-jardunak emateko. Jesuita onek argi esan dio, beste lan obe baterako duela Jainkoak izendaturik.

Apaiz Betharramandarren sortzaille

Betharrametik zabaldu da mundura Garikoitsi izenik andiena eman dion Anaiartea, Jesusen Biotz Sakramentuaren izeneko apaiz-elkartea. An bertako Andre Mariaren alderako joera eta jaiera zuzendu eta suztatuko du, eta Kalbario ospetsua eragingo. Izugarrizko lana egin zuen orretan. Baiña apaiz betharramandarren elkarte sortuz mundu guztira edatu da berak an sortutako sua eta eragiña. Garikoitsek Betharramen eskolatutako apaizi zer eginkizun eman zien? Apaiz-bearrik andiena zegoen errietara, beste iñor gutxik joan nai zuten parrokiatar joan bear zuten. Jesusen biotzak bezala, «ona ni» esan bear zuten; apalik, menpetasun osoaz, eta beren buruaz aazturik egin bear zuten arimen alde.

Ala ere, egoak moztu zizkion Garikoitsi bere gotzaiak. Lacroix gotzai jaunak oztupoak jarri zizkion Garikoitsen asmoari. Onen asmotan Aita Santuaren babespean eta Aita Santuaren onespenez Eliza osoaren serbitzari izateko zan Elkarte Lacroix jaunak bere mendean euki nai izan zuen, bere elizbarrutiko errietan zabaldu eta lan egiteko, ez andik kanpo. Mingarri zitzaion ori Elkartearen

Mikel santua, 1861. Irudi estimagarria

sortzaileari; bere bizi guztiko gurutzea izan zuen. Baiña berak oi zuenez, «ona ni» esanez, apalik eta inolazko miñik erakutsi gabe eraman zuen gurutzea, egun obeen begira...

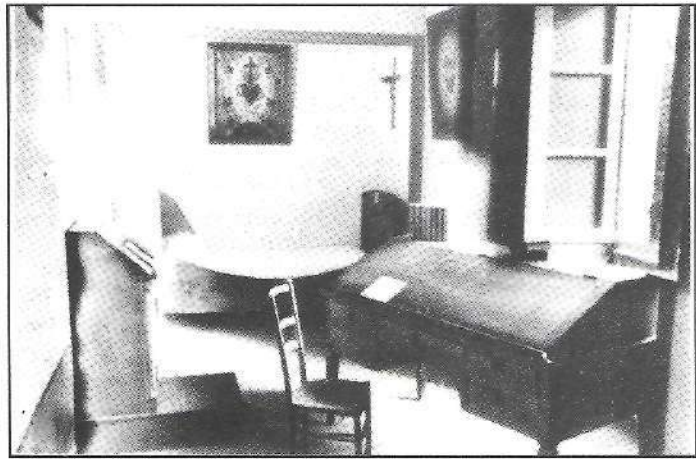
Zerbait lortu zuen, orraitio, Buenos Airesko eta Montevideoko euskaldunen alde. Eske larria etorri zitzaion bein Ameriketako lurralde aietatik. Ango euskaldun asko artzaiñik gabeko ardiak bezala aurkitzen ziran, beren arimak norik zaitu eta kristau legean norik eskolatu ez zutela. Ez zituen bere odolekoak egoera negargarri orretan utzi nai. Orrela zabaldu zan Betharramdarren Elkartea. Amerika aldera, ango euskaldun eta gaskoiñei laguntzeko, gutxienez, 1856 inguruan asita. Buenos Aires eta Montevideo aldean lan ederra egin zuten. Baionako gotzainak ere, euskaldun aiek bere mendekoak izan zituela-eta, ez zion ukorik egin onetan Garikoitsen eskeari.

Garikoits il eta amabi urte geroago lortu zuten betharramdarrek, Aita Sanduaren babespean, mundu guztiko edozein lekutara zabaltzea. Ain zuzen, Palestinako Belen, Nazaret eta Jerusalemera.

Zergatik Palestinara leenengoz? Palestinako mojatxo batek, Pabon bizi zen moja karmeldar eta arabiar gazte batek lortu zielako Lacroix gotzaiñaren ezezkoa auste. Moja onen barri badute *Karmel* aldizkari onen irakurleak. Oraintsu Elizak Zoriondunen maillan jarri izan duen Maria Bouardy mojatxo gaztea da. Mojatxo onek lortu zizkien Bethramadarai Palestinako atea beste inon baiño leenago zabaltzea.

Gurutzearen Alabak eskolatzen

Gurutzearen alaben sortzailleak, Joan Elisabeth Bichier eta Andre Hubert Fournetek, gaur santuen maillan ditugunak biak, Garikoitsen eskuetan utzi zuten beren serora sortu berriak arimako gaietan eskolatzea. Igonen, Betharramdik lau bost kilometrora, eta Ustaritzen zeuzkaten serorageien etxeak. Igon naikoa urbil zeukan, ara joatea ez zitzaion ain zail egiten, luzaroan oiñez joan bazan ere. Zaillago zuen Ustaritzera urbiltzea; baiña ona ere sarritan joan bearko du, seroragei aiek, Gurutzearen alabagei aiek beren bizibidean argitzen, beti «Ona ni» esan eta aurrera, aintzi-egiteko burubideak ematen. Garikoitseñ eman zien bultzadaz

Aita Garikoitzen gela

daude gaurdaño ain zabal serora auek Euskalerrian, batez ere Iparraldean. Gaur, Hazparneko alaba euskalduna daukate mundu guztian buru eta Ama Nagusi.

Garikoits, euskal-idazle

Euskal literaturaren arlo urrian, ainbat izen aurkitzen ditugu gauza asko idatzi ez bazuten ere. Garikoits onen izenik ez degu aurkitzen. Baiña beste askoren ondoan tokitxo bat ematea merezi duela dirudi.

Gure Bibliografiek ez dute aipamenik egin baiña, bada an 1825-1931 bitartean argitzea merezi luken euskal-bibliografiazko illunua netxo bat. Lafittek aipatu zuen leenengoz, ez dakit nongo iturritan oiñarrituta; liburu bat argitaratu omen zan 1925n: «Jesusen Bihotza sakratuaren debozionezko esku-liburua». Ala zion *Gure Herria* aldizkarian, 1968n, Kanboko euskal-idazleen berri ematerakoan. Liburu ori Jauretxe idazlearena omen da, beste liburuak egillearen izenik gabe ia beti argitaratzen zituen idazle ugariarena.

Gure Santuaren kartak 1959-1975n argitaratu zituen Mieyaak zionez, liburu ori bi idazleena da: Jauretzerena eta gure Garikoitsena. Biak elkarrekin lan egin omen zuten Kanbon, Jauretzeren jaioterrian, Jesusen Biotzaren anaidia sortzerakoan. Garikoitsek askotan deitzen omen zion Jauretzeri garizumako itzaldiak naiz osterontzekoak egiteko. Eta bien artean atera omen zuten aipaturako urtean Baionan Cluzeau-ren baithan, eta titulua beste bat ematen dio: *Amòdizko deia Jesusen Bihotz sakratuak guiristino leialei*. Liburuak dituen napar-itx eta napar-kutsuagatik, biena bada ere, batez ere Garikoitsena geiago omen da Jauretzerena baiño. Zer esan?

Garikoitz Jesuseko Biotzaren alderako debozioaren sustatzaillie gartsua izan bazan, eta ortarako noiz edo bein laguntza eskatu bazion Jauretzeri, ez da errez ulertzen bera liburu orretan esku artu gabe geldituko zanik.

Baiña bada emen beste argitu bear bat. Andik sei urtera, 1831n agertu zan Cluzeau beraren baithan gai bera duen liburua, 502 orrialde dituen. Baiña liburu onek, ez bakarrik Jesusen Biotzaren

kofradiarentzako eskuliburua dakar. Bigarren zatian Andre Mariaren Bihotz saindua ohoretzekoa ere bai. Biak dauzkate otoitzgai eta gogoeta luze askotxo. Zati bakoitzean dator Ofizioa ere matutina, laudeak, lau orenetako, bezperetako salmo eta otoitzekin, baita ordu bakoitzetako euskerazko kantuekin. Ongi esan du Vinsonek bere Bibliografian liburu onek ez duela ia inõolazko zer ikusirik titulu berdintsupean 1759n argitaratu zen liburuarekin. Eta hau nabarmengarria: liburu onek, 1831koak, titulutzat ez baña, liburuaren sarreratzat Miéyaak eman duen titulua berbera dakar: *Amodiozko deia Jesusen Bihotz sakratuak guiristino leialei*.

Beraz badegu emen 1825n agertu zan liburuaren aztarren bat. Biak izan daitezke idazle biek egiñak, eta 1831koa 1825koaren bigarren edizioa geitua ote da? Or uzten degu galdera au ia inõrk argitaratu nai balu. Liburu biak ere beintzat Garikoitsek gogoz izenpetzekoak dirala ez dago zalantzarik.

Garikoitsen kartetako euskera

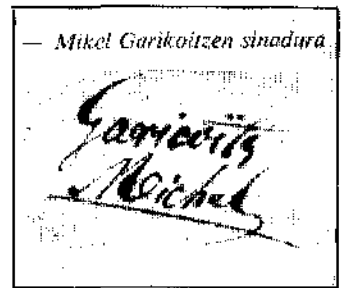
Etxera bialtzen zituen kartak euskerazkoak izango zituen, noski, batez ere aita zarrari bialitakoetan euskera utsa erabilten zuela osoan siñistekoa da. Serorei ere euskaraz idazten zekienak etxekoekin ez zuen bestera egingo. Baiña ez zaigu guri bat ere eldu. Serorei bialitakoean puska batzuk baizik ez.

Biotz-biotzetik irtendako kartak dira. «Ez duzu arkituko ene biotzean, idatzi zion lagun bati, ez duzu arkituko «Garikoistarren ezaxoltasuna» dalakorik. Garakoistarrak, nonbait, ezaxolak zirala-ko omena zuten, barrua ustutzen ez zekitenetakoak edo. Mixelek ez zeukan olakorik.

Biotz biotzetik irtendako kartak dira Garikoistar onenak. Nori idazten dion, aren edozertaz arduratzen da: Osasunaz, senide eta etxekoez, eta barruan duen gogo-giroaz.

Onela idazten zion Gurutzearen alaba bati bere etxekoen berri emanez: «Ez dakit aita jinen denez Sabinaren habituaren hartzeko egunian. Besta hautan, uste dut, gostako zako Adelaren uztia. Othoitz gauzak ontsa joan diten. Adio, haurra, bethi alegera eta kuraios».

Serapia serorari: «Barka eta izan bethi haur ona, kontent eta konstant. Zure ahizpari izkribatu beharra niz. Ontsa da; Caraman da, adio, othoiz Jainko huna enetzat, nik ez zaitut ahazten... Izan bethi uros».

Urrengo batez: «Sabina ere ontsa duzu diotenez, ez dut ikusi nihaurk bakantzetaz geroz. Aita ere ontsa dela erran daitet. Bagneresen den hura ez dakit nola den; kontent da, uste dut; regretatzen dut ene partetik. Jainkoaren borondatea bada, plazer dut... Adio, haurra. Izan bethi Jainkoaren borondateari oro eroria; bethi umore on, bethi kontent. Zuretzat egun guzietz galdeiten diot gure Aita serukoari, zuretzat benedizioe guziak. Zuk ere othoitz guretzat. Biar erran gogo diot zure ahizpari izkribatu dautzudala; plazer duke. Badakizu zonbat maite zitien ahizpa bezala eta anhiz gehiago zerora bezala» Baina zerbait gelditu zaio esateko eta posdatan: «Zure letrak anhitz plazerekin errezibitu ditugula ez dudu, nahi bada ez giren bethi fidel errepostu egiteko. Izan ontsa; bedi bethi bizi Jesus gure bihotzean».

Beste karta baten, dana euskerazko zatiz jositakoan Barkotxe-ko alaba bati: «Bazindeki zer plazer egin dautan zure letrak. Berri on anhitz... Kuraje beraz eta bethi aintzina». Baina serorari poz emango dion zerbait esatea aaztu zaio, Buenos Airesera apaiz batzuk bialtzeko poza izan duela, alegia, eta posdatan: «Sei (apez) igorri tut, Kasimir Kotiart bat». (Onen aipamena seroraren erri berekoa semea dalako egin dio). Arras kontent partitu dira».

Beste bein: «Zure ahizpari milla goraintzi ene partez, othoitz dezan enetako, zuk ere bai gauza bera».

Beste bein: «Halabiz. Aintzina beraz eta ez sekula gibelerat beha, etsaminatzeko ere. Ez da dudarik Jainkoak beretako nahi zituela. Zure ahizpari ere bi hitz izkribatu behar diot. Ontsa da arras. Izan zu ere ontsa eta uros hura bezala. Adio, haurra, othoitz guretzat. Nik guti izkribatzen dut, bainan egun guzietz othoizten».

Aitormenik politena serora bati prantzesez idatzitako karta baten egin dio: «Nik Paulo apostoluak bezala esan dezaket (Gurutzearen alabak) guztiok maite zaituztedala, *en particulier* «*euskaldunak* Berak aitortu du eta badakigu. Gure santu onek euskaldunak maitasun berezia die. Ongi erakutsi zuen Arjentinako eta Uruguaiako euskaldunez aparteko ardura artu zuenean. Orain serora euskaldun batzuen alde erakutsi eta aitortu du. Ba ote Euskalerriko santurik olako aitormenik egin duenik. Garikoitsi agobetea dagokio santu euskaldunaren izena.

Santu onek beste bein onela adierazi zuen non ipinten zuen bere bizi guztiko elburua:

«Izan nadin gizon,
izan nadin kristau,
izan nadin apaiz,
izan nadin apaiz betharamdar»
(Jesusen Biotz sakratuarena).

Orain badakigu elburu oiei zer erantsi. Gure santua gizon euskaldun, kristau euskaldun, apaiz euskaldun eta betharamdar euskaldun izan da: santu eta euskaldun, benetan.

L. Akesolo